

Iets over Wajangpoppen

DOOR JEAN DULIEU

Natuurlijk kennen jullie allemaal de sierlijke wajangpoppen uit Java. De wajang koelit (koelit betekent: leer) is van buffelhuid gemaakt en wordt 's nachts vertoond als schimmenspel tegen een verlicht laken. De eigenlijke pop krijgt het publiek dus niet te zien, wel zijn schaduw.

Deze figuren zijn helemaal plat ze hebben dus maar twee afmetingen, hoogte en breedte. Met een geleerd woord noemen we zo iets tweedimensionaal. (Dimensie betekent: afmeting, dus zo erg vreemd is dat woord ook weer niet!). Alleen de armen van de koelit-poppen zijn beweeglijk, door middel van twee bamboe stokjes.

De wajang golèk is drie-dimensionaal! Dat wil dus zeggen dat ze behalve hoogte en breedte ook nog diepte heeft. Het woord golèk betekent: houten pop en dat zegt alles. Ze zijn vaak prachtig gesneden en met veel kleuren beschilderd, bovendien bekleed met echte stof. Vaak is dat maar een eenvoudig katoentje met bloemetjes of ruitjes, zoals je die op de Javaanse markten overal kunt krijgen, het zijn echter ook dikwijls kostbare batiklapjes. Bovendien zijn de koppen soms nog versierd met echt haar.

Behalve de armen, die weer met stokjes bewogen kunnen worden, kan ook het hoofd bewegen. Het kan draaien naar links en naar rechts en dat niet alleen, de golèk-pop kan ook zijn schouders optrekken. Een goede dalang (zo heet de man, die de poppen vertoont) kan door voorzichtig laten rijzen en dalen van het bovenlijf de indruk wekken dat de pop echt ademt. Ze maken dan ook een verrassend levende indruk, wanneer ze door een Javaanse dalang worden bespeeld.

Zo'n wajangpop is heel eenvoudig gemaakt. Door het bovenlijf is een gat geboord en daarin past een stok, die de dalang in zijn hand houdt. Boven op die stok zit het hoofd geprikt. Een onderlijf hebben de poppen dus niet, maar dat ziet niemand, want ze dragen een lange sarong. De stokken dienen meteen om de poppen, wanneer ze niet gebruikt worden, in gaten te steken, die men voor dat doel in een pisangstam heeft geboord. De dunne armpjes zijn aan de elleboog en aan de schouder en bovendien aan het speelstokje met touwtjes bevestigd. Eenvoudiger kan het al haast niet en toch sta je er versteld van als je ziet wat ze allemaal kunnen doen.

Er is heel wat handigheid voor nodig om zo'n figuur mooi te laten bewegen. Als je dan weet dat de dalang hen hele dansen laat uitvoeren en dat ieder gebaar van de sierlijke armpjes een bepaalde betekenis heeft, dan krijg je wel respect voor zo'n dalang!

De toneelstukken, die met deze poppen worden opgevoerd, duren ontzettend lang, vele uren achtereen. Het gamelan-orkest zorgt voor de begeleiding. In die stukken treden prinses en prinsessen op, die elkaar met mooie, lange volzinnen heel plechtig begroeten, maar ook rovers en demonen, apen en boze geesten. En die gooien elkaar scheldwoorden naar het hoofd. Dan zijn er nog de clowns, die op Java panakawans worden genoemd. Zij zijn de leukste van het gezelschap. Ze maken voortdurend grappen en houden iedereen voor de gek. En ten slotte is er nog een hele troep bedienden, baboes, soldaten, legeraanvoerders, priesters en wijzen en Arabieren, teveel om op te noemen. In de vele wajangstukken die Java rijk is, treden enige duizenden figuren op. Alleen een heel knappe dalang is in staat om al die figuren uit elkaar te houden en hun namen te kennen. Die namen zijn prachtig. Ze klinken als muziek in je oren. Ardjoena, Joedhistira, Djajasoesana en Soebadra, klinkende namen uit een ver en roemrijk verleden.

De namen van de clowns zijn minder lieflijk. Semár, Nala Garéng, Petroek, Togóg, dat klinkt wat meer afgebeten en dat past ook beter bij hun karakters, want het zijn echte deugnieten.

Krijgen jullie nu geen lust om eens een echte wajangvoorstelling bij te wonen? Er valt nog een hele boel te vertellen, maar daar kom ik een volgende maal misschien nog wel eens op terug. Bekijk nu maar alvast de tekening, die ik van een aantal wajangpoppen gemaakt heb en let eens op de verschillende uitdrukkingen van de gezichten!

Iets over Wajangpoppen

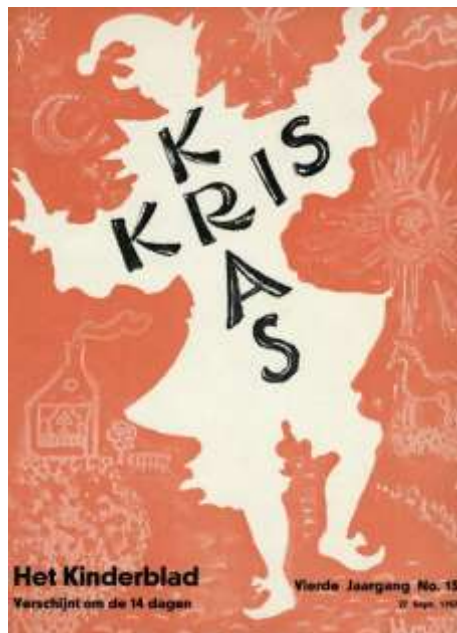
Tekst: *Iets over Wajangpoppen* (wayang golek). Auteur: Jean Dulieu (1921-2006). Eerste publicatie: kindertijdschrift *Kris Kras* (1954-1966). Het tweewekelijks verschijnende jeugdblad *Kris Kras* werd door de Stichting Kinderbelangen – als artistiek en pedagogisch verantwoord tijdschrift voor kinderen – zonder commercieel oogmerk uitgegeven. Hoofd- en eindredacteur Iona Fennema-Zboray had in haar jeugd in Hongarije een goed kinderblad leren kennen en zocht in Nederland iets soortgelijks. Toen ze het niet vond, besloot ze het zelf op de markt te brengen. Met pedagoog D.L. Daalder (1887-1963) en schrijver Leonard Roggeveen (1898-1959) vond ze schrijvers en illustratoren van naam bereid om mee te werken, zoals Annie M.G. Schmidt (1911-1995), Hella Haasse (1918-2011), Han G. Hoekstra (1906-1988), Jan Blokker (1927-2010), Jenny Dalenoord (1918-2013), Tonke Dragt (1930) en vele anderen. Ondanks het steunfonds ‘Vrienden van Kris Kras’ ging het blad ten onder. Zie ook: *Het goede en het mooie. De geschiedenis van Kris-Kras. Ter nagedachtenis aan Iona Fennema-Zboray (1914-2001)*. Auteur: Peter van den Hoven. Impressum: Biblion (Leidschendam, 2004). Stamboeknummer Poppenspe(e)lmuseumbibliotheek: nr. 75.219. Afbeelding bij artikel ‘Iets over Wajangpoppen’: wayang-golek-figuren (stokpoppenspel uit Indonesië). Illustratie: Jean Dulieu © (omstreeks 1960).

Ontvang een presentje van het Poppenspe(e)lmuseum

Hoeveel wayang-golek-figuren tel je in de illustratie van Jean Dulieu bij het artikel ‘Iets over Wajangpoppen’?

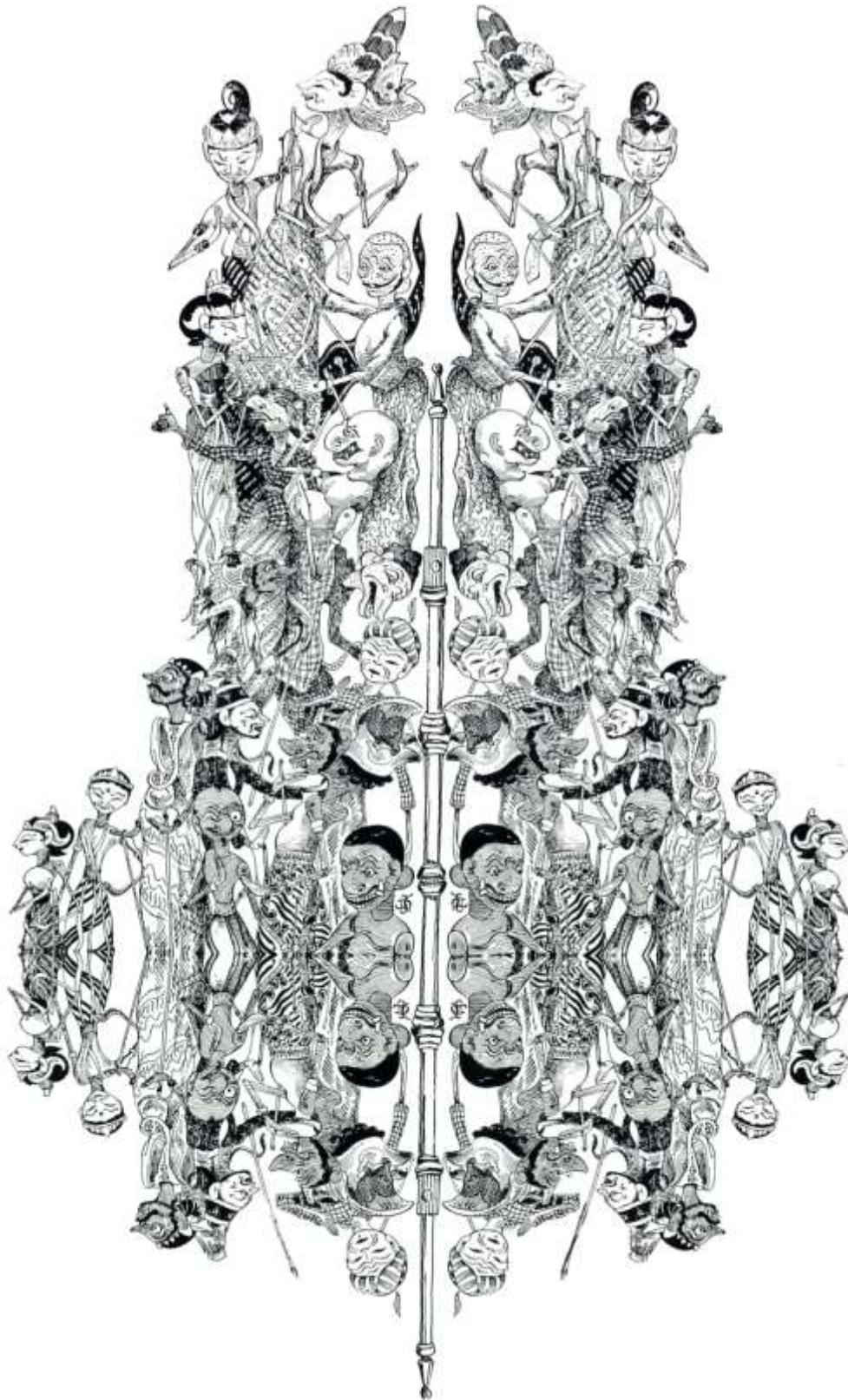
Vertel ons het juiste antwoord of stuur dit naar info@poppenspeelmuseum.nl en ontvang een presentje.

Applaus!

Afbeelding: voorplat *Kris Kras*. Het Kinderblad. Vierde Jaargang. No. 13. 27 Sept. 1957. Impressum: Stichting Kinderbelangen (Amsterdam). Witte silhouet: dansende harlekijn-figuur.

Logo Poppenspe(e)lmuseum: in het beeldmerk van het Poppenspe(e)lmuseum in dit document zie je links een oud-Hollandse Jan Klaassen-figuur afgebeeld: hij hanteert een knuppel. Rechts van deze vrolijke nakomeling van de Italiaanse Pulcinella kun je de Javaanse nar Semar ontdekken. Op een ludieke manier – alsof hij zelf als een marionettenspeler de touwtjes in handen wil hebben – wipt hij in het logo met een draad aan zijn hand een letter ‘E’ uit de naam van het museum. Deze (extra) letter in ‘spe(e)l’ maakt duidelijk dat het niet alleen een museum is waar je mag rondkijken, maar waarin de bezoekers ook vaak de vraag wordt gesteld: ‘Zelf eens proberen?’ Tekst en concept: Otto van der Mieden © (2014). Klik op de groen gedrukte woorden voor hyperlinks.

Illustratie: montage diverse afbeeldingen van golekfiguren. Oorspronkelijk ontwerp: Jean Dulieu (omstreeks 1960).
Concept: Otto van der Mieden ©. Zie ook: *Wayang kulit. Javaans poppenspel voor massa en elite* (monografie).
Auteur: Rien Baartmans ©. Impressum: Oostelijk Kunstbedrijf (Vorchten, 1988).
Stamboeknummer Poppenspe(e)lmuseumbibliotheek: nr. 72.318. Klik op de groen gedrukte woorden voor
hyperlinks. Deze publicatie op internet, zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/wajangdulieu.pdf>.